

УДК 37.013.77:355.23(438)

**КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ОХОРОНИ
КОРДОНУ: ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД**

Н.М.Ринденко

У статті представлено одну з сучасних інноваційних тенденцій професійної освіти й підготовки персоналу прикордонних служб країн-членів Європейського Союзу. Комунікативна підготовка фахівців уже перейшла в розряд пріоритетних, адже комунікативну компетентність включено до списку фахових якостей, визнаних найважливішими умовами професійної і соціальної успішності. Система підготовки персоналу Прикордонної варті Республіки Польща є частиною загальноєвропейської стратегії професійної підготовки фахівців прикордонних служб, тому комунікативна підготовка є невід'ємним складником загальної неперервної професійної підготовки польських прикордонників. У статті розглядаються особливості підготовки до професійної комунікації курсантів навчальних закладів Прикордонної варті Республіки Польща; обґрунтовується необхідність вивчення зарубіжного досвіду у формуванні комунікативної компетентності молодшого персоналу Держприкордонслужби України.

Ключові слова: Прикордонна варта Республіки Польща, підвищення кваліфікації, комунікативна підготовка, компетентність.

COMMUNICATIVE ASPECTS OF PROFESSIONAL TRAINING BORDER GUARDS: POLISH EXPERIENCE

N.M.Ryndenko

Summary. The article stresses that one of the innovative tendencies of the European Union border guards' professional training is giving the priority to the communication skills training because nowadays communicative competence is one of the key competences which is recognized as necessary condition of professional and social success. The border guard training system of the Republic of Poland is a part of the European strategy of law enforcement professional training. So the communication skills training program plays an essential role in the lifelong professional training of the Polish border guards. That's why it is important to study theoretical and practical experience of foreign colleagues. The paper highlights the peculiarities of communication skills training in the Border Guard Training Centers of the Republic of Poland and proves the necessity of the best practices investigation.

Keywords: Border Guard, the Republic of Poland, advanced training, communication skills training program, competence.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Події, що відбуваються останнім часом в Україні, створили два різних кордони з різними стандартами пропуску осіб, транспортних засобів і вантажу. Відповідно значно підвищились вимоги до підготовки усіх категорій персоналу Держприкордонслужби, адже сучасний прикордонник повинен однаково ефективно нести службу на кордоні як з Російською Федерацією, так і з країнами Європейського Союзу (ЄС) [1]. На сьогоднішній день процес якісного оновлення змістового боку підготовки фахівців з охорони кордону у відомчих навчальних закладах здійснюється вельми інтенсивно: впроваджуються нові навчальні курси, змінюється зміст інших. З одного боку, загострення обстановки на російському кордоні спричинило поглиблення військово-прикладного аспекту підготовки усіх категорій персоналу, а з іншого (враховуючи євроінтеграційні устремління нашої держави), підходи до підготовки за європейськими стандартами не змінюються, – вони передбачають не тільки ґрунтовні професійні знання, а й володіння іноземною мовою разом із практичними комунікативними вміннями й навичками розв'язання професійних завдань, що виникають у процесі служби на кордоні. З огляду на це, нагальною є потреба у пошуку нових способів підвищення якості комунікативної підготовки фахівців у галузі охорони кордону, переосмислення вітчизняного досвіду та вивчення й використання відповідного зарубіжного досвіду, зокрема Прикордонної варті Республіки Польщі (ПВ РП). Без сумніву, вивчення сучасних тенденцій професійно-комунікативної підготовки фахівців польського прикордонного відомства збагатить досвід і відкриє нові шляхи формування комунікативних умінь курсантів навчальних центрів Державної прикордонної служби України (ДПСУ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми й на які опирається автор. Розробкою питань комунікативної підготовки фахівців опікується багато вчених: Д. Годлевська (майбутні соціальні працівники), С. Козак (майбутні фахівці морського флоту), В. Лівенцова (майбутні менеджери), Н. Назаренко (майбутні документознавці), О. Павленко (майбутні фахівці митної служби), І. Чемерис (майбутні журналісти) та ін. Проблеми формування комунікативних умінь персоналу ДПСУ присвятили свої праці Н. Берестецька, О. Бінковський, О. Волобуєва, С. Капітанець, В. Назаренко, С. Шумовецька та ін. Проте, як показали результати аналізу літературних джерел, досвід зарубіжних країн (зокрема на теренах європейського простору) щодо організації комунікативної підготовки персоналу прикордонних органів як невід'ємного складника системи неперервної професійної освіти, хоч і привертає увагу вітчизняних дослідників (А. Балендр, І. Блощинський, Д. Таушан), предметом спеціальних педагогічних досліджень ще не був.

Метою статті є висвітлення основних сучасних тенденцій професійно-комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів Прикордонної варті Республіки Польща.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модернізація правоохоронних структур країн-членів ЄС сприяла появі нових європейських стандартів не лише щодо оперативності здійснення прикордонного контролю, а й щодо якості обслуговування осіб, які перетинають кордони співтовариства. Кількість професійних умінь, необхідних фахівцеві прикордонної служби, значно збільшилася. Проаналізувавши мету й завдання підготовки фахівців з охорони кордону, визначені в нормативних документах ЄС, спеціалісти з питань розробки єдиних стандартів підготовки європейських прикордонників дійшли висновку, що лише професійних знань для ефективного виконання службових обов'язків недостатньо, необхідними є спеціальні комунікативні якості і презентаційні навички, вміння формулювати точку зору (усно, письмово); дотримуватися вимог професійної етики й фундаментальних прав і свобод громадян; здатність до застосування базових принципів комунікації; здатність професійно взаємодіяти зі ЗМІ та спілкуватися з людьми, що належать до різних вікових, культурних, етнічних і релігійних груп; і, що є найважливішим у контексті нашого дослідження, – здатність до практичного використання у своїй

професійній діяльності англійської мови як мови міжнародного спілкування у ЄС [3].

Отже, на рівні з професійними знаннями, пильна увага приділяється *комунікативній підготовці* персоналу прикордонних відомств ЄС. На нашу думку, зазначені інновації базуються на розумінні актуальності однієї з головних проблем сьогодення – виховання комунікабельної особистості, формування її професійної *комунікативної компетентності*. Зарубіжні науковці здебільшого трактують цю категорію в широкому значенні й розуміють її як здатність взаємодіяти з людьми, досягати власних комунікативних цілей та обирати відповідний тип комунікативної поведінки під час міжособистісного спілкування. Вони пов'язують комунікативну компетентність, переважно, зі знанням іноземних мов, що звичайно є необхідною умовою для ефективної міжкультурної комунікації. У Матеріалах Ради Європи з ключових компетентностей уміння спілкуватися, у тому числі іноземною мовою, включено до списку компетентностей, визнаних найважливішими умовами професійної і соціальної успішності усіх молодих європейців [4].

Саме тому в загальноєвропейській стандарт підготовки фахівців з охорони кордону країн-членів ЄС було впроваджено комплекс дисциплін гуманітарного циклу, які сприяють розвитку професійно-комунікативних та іншомовних умінь. Таким чином, невід'ємним складником загальної неперервної професійної підготовки європейських прикордонників стала комунікативна професійна підготовка, яка інтегрує лінгвістичну й загальну моделі поведінки, де основним акцентом є формування готовності до комунікації на міжнародному рівні.

Така концепція комунікативної підготовки впроваджується в польському прикордонному відомстві, адже система підготовки персоналу ПВ РП є частиною загальноєвропейської стратегії професійної підготовки фахівців прикордонних служб. Ця тенденція є цілком правильною й відображає зростаюче розуміння того, що сучасні умови вимагають від фахівця постійного вдосконалювання його професійно-комунікативної компетентності.

Основні зусилля навчальних закладів ПВ РП як важливої ланки в системі професійної підготовки кадрів зосереджено на напрацюванні нових підходів до здійснення навчання з урахуванням найкращого вітчизняного й зарубіжного досвіду. Значна увага приділяється професійній майстерності прикордонників, наявності в них не тільки професійних знань, умінь і навичок, але й певних соціальних умінь, серед яких найбільш значущими є уміння спілкуватися, розв'язувати конфліктні ситуації та інші.

У рамках нашого дослідження хотілося б зупинитися на особливостях організації комунікативної підготовки курсантів Головного центру підготовки ПВ РП.

Результати проведеного дослідження показали, що за комунікативну підготовку персоналу в Головному центрі підготовки відповідає *кафедра гуманітарних дисциплін*, до складу якої структурно входять три цикли [2].

Основним завданням *циклу суспільної комунікації* є формування в персоналу Прикордонної варті почуття професійної тотожності, що походить із переданих у спадщину традицій польських збройних сил та історії прикордонних формувань; ознайомлення з принципами професійної етики посадових осіб ПВ РП; передача основних знань і умінь зі сфери соціальної та професійної психології, правил суспільної та міжкультурної комунікації; участь у психологічному вивченні кандидатів для проходження служби у відомстві; участь у наукових дослідженнях з історії польських прикордонних формувань; шефство над Залом традицій польських прикордонних формувань.

Головним завданням *циклу аналізу ризиків та управління кадровими ресурсами* є проведення курсів підготовки у сфері управління стратегічним аналізом щодо транскордонних проблем; курсів підготовки з питань управління людськими ресурсами; курсів підготовки з питань формування ефективного колективу та принципів управління ним; участь у розробці опису посад, посадових обов'язків і визначення кола професійних компетентностей, на основі яких створюються навчальні програми; участь у дослідницьких проектах, пов'язаних із поліпшенням процесу формування соціальних і професійних компетентностей посадовців ПВ РП.

Основним завданням *циклу іноземних мов* є підготовка до іншомовної комунікації у сфері професійної діяльності, яка є одним із ключових питань комунікативної освіти персоналу ПВ. Саме іноземна мова стала тим інструментом, що забезпечує ефективне міжнародне співробітництво із гарантування безпеки на зовнішніх кордонах ЄС. У Головному центрі підготовки навчальними планами передбачено, крім англійської мови, вивчення німецької, української та російської. Крім того, іспит з іноземної мови під час вступу до навчального закладу є обов'язковим.

Важливість комунікативного компонента як невід'ємної і актуальної складової частини професійної підготовки молодших фахівців прикордонного відомства Польщі підтверджується такими даними: із загальної кількості навчальних годин майже 15 % відводиться саме на комунікативний аспект. Серед предметів, що викладаються у рамках основного курсу, значна увага приділяється розвитку професійної комунікативної компетентності за такими тематиками: «Іноземна мова професійного спрямування»

(англійська, німецька, російська, українська) – 55 годин, «Основи суспільної та міжкультурної комунікації», де розглядають питання спілкування й конфліктології, принципів роботи з громадськістю, міжкультурної комунікації – 20 годин, «Етика професійної діяльності» – 13 годин.

Слід зазначити, що вже під час вступних іспитів у Головному центрі підготовки передбачено використання елементів тренінгу, що дозволяє психологам, які обов'язково входять до складу приймальної комісії, вивчити стиль спілкування абітурієнтів, їхні комунікативні навички, соціальну компетентність, психологічну готовність до служби, тобто наявність відповідних особистісних і психологічних рис.

У своїй діяльності польські викладачі керуються прагненням тісно пов'язати навчання із практикою, використати активні форми й методи навчання, досягти гнучкості навчальних програм і постійно їх корегувати залежно від потреб цільових груп, ретельно перевірити ефективність програм, забезпечити безперервність навчання й підвищення кваліфікації персоналу. У кожній темі дисциплін, що вивчаються, передбачено мінімум теорії, яку структуровано вельми доступно й зрозуміло.

З метою забезпечення безперервного процесу формування професійної комунікативної компетентності центрами підготовки ПВ РП пропонуються спеціалізовані курси підготовки та підвищення кваліфікації. Вони організуються в рамках прикордонного відомства, за його межами, а також дистанційно. Зміст курсів, організованих у рамках міжнародних проектів із залученням представників інших відомств і служб, спрямовано на поглиблення й розширення знань, умінь і навичок, пов'язаних із педагогікою, управлінням персоналом, риторикою, соціологією, іноземними мовами.

У польському прикордонному відомстві набули широкої популярності тренінги вербальних і невербальних форм комунікації. Основу тренінгу становить отримання прикордонниками вербальних і невербальних навичок спілкування, за допомогою яких можна запобігти силовим діям у розв'язанні конфліктів. Поряд зі знаннями про подолання стресу, розв'язання конфліктів величезна увага приділяється формуванню й розвитку навичок міжкультурного спілкування, управлінню людськими ресурсами. Під час тренінгів застосовують широкий спектр рольових та ігрових методів, а саме: презентації, ділові ігри, рольові ігри з відеозйомкою, дискусії, обмін досвідом, творчі вправи, демонструють приклади адекватного розв'язання проблем, обговорюють конкретні випадки, відпрацьовують комунікативні стратегії.

Так у рамках курсів підвищення кваліфікації та спеціалізованого навчання персонал ПВ РП має змогу взяти участь у таких курсах і тренінгах з розвитку професійної комунікативної компетентності: «Стратегії ефективного спілкування, зв'язки з громадськістю», «Розвиток і удосконалення міжкультурної комунікації», «Стратегії в спілкуванні з іноземцями», «Міжособистісне спілкування й управління конфліктами», «Професійна етика», «Інтенсивний курс вивчення іноземної мови», «Мовні курси грузинської, в'єтнамської та мови урду» тощо [2].

Висновки. Таким чином, у результаті дослідження з'ясувалося, що кардинальні зміни, які відбулися в політичній, економічній, соціально-культурній сферах поставили перед керівництвом ЄС питання про якість підготовки фахівців правоохоронних органів, у тому числі прикордонників. За цих умов з'являється нагальна потреба у підготовці сучасних фахівців, які б досконало володіли комунікативними вміннями, адже більша частина професійних завдань прикордонної служби може бути вирішена лише засобами комунікації. Зокрема, від якості спілкування фахівців прикордонної служби усіх рівнів залежить імідж держави й відомства, ефективність службової діяльності персоналу. Саме тому ці питання обов'язково входять до навчальних програм європейських прикордонних служб.

Безумовне значення це положення має і для ДПСУ. Серед усіх професійних якостей фахівця прикордонної служби навички ефективної взаємодії в інтересах охорони кордону з представниками прикордонних служб суміжних держав, правоохоронних органів, громадських організацій, органів самоврядування та представниками масмедіа, контактування з місцевим населенням прикордоння, громадянами, що перетинають кордон, а також з нелегальними мігрантами, при цьому дотримуватись норм професійної етики, культури спілкування й основних прав людини, що є однією з найважливіших умов гарантування безпеки українських кордонів. У країнах ЄС накопичено значний досвід підготовки правоохоронних органів до професійної комунікативної діяльності. З огляду на це вважаємо, що на сьогодні важливим є не тільки аналіз, а й актуалізація цього зарубіжного досвіду, адже рівень професійної підготовки фахівців залежить від уміння викладачів застосовувати світовий досвід у їхній інноваційній діяльності.

Подальше розроблення цієї проблеми плануємо спрямувати на дослідження іншомовної компоненти професійно-комунікативної підготовки курсантів навчальних закладів прикордонних відомств зарубіжних країн, зокрема Прикордонної варті Республіки Польща.

Література

1. Шинкарук О. Між полігонами та аудиторіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dpsu.gov.ua/ua/smi/intervu/intervu_44.htm
2. Centralny Ośrodek Szkolenia Straży Granicznej [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.cos.strazgraniczna.pl>

3. Common Core Curriculum for Border Guard Basic Training in the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statewatch.org/news/2012/mar/frontex-ccc-training.pdf>

4. Hutmacher Walo. Key competencies for Europe// Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Secondary Education for Europe Strsburg, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED407717.pdf>